

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi

Yıl: 2018, Cilt: 19, Sayı: 1, Sayfa No: 55-77

DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.300013

ARAŞTIRMA

Gönderim Tarihi: 23.03.17

Kabul Tarihi: 20.10.17

Erken Görünüm: 29.11.17

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Ailelerde Anne-Çocuk ve Baba-Çocuk Etkileşiminin İncelenmesi*

Hazan Oğuz **

İlgi Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi

Nesrin Sönmez ***

Akdeniz Üniversitesi

Öz

Bu araştırmada 36-72 ay arasında otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı olan çocuğa sahip olan anne (n=12) ve babaların (n=12) çocukları ile olan etkileşimsel davranışlarının ne düzeyde olduğunu belirlemek, anneve babaların çocuklarıyla etkileşim düzeyleri arasında eğitim durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocukta OSB görülme olasılığı açısından fark olup olmadığını değerlendirmek amaçlanmıştır. Tarama modelinde betimsel bir çalışma olan araştırmanın çalışma grubunda 36-72 aylık OSB tanısı olan çocuğa sahip 12 anne-baba çifti yer almıştır. Araştırma verileri anne ve babaların çocukları ile etkileşimleri sırasında video kaydı alınarak toplanmıştır. Ebeveyn etkileşim davranışları, Ebeveyn Davranış Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV) kullanılarak puanlanmıştır. Elde edilen veriler bir istatistik programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, OSB tanısı olan çocuğa sahip annelerin ve babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde EDDÖ-TV duygusal ifade edici olma ve duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeklerinden ortalamasının altında puan aldıkları belirlenmiştir. Anneve babaların EDDÖ-TV başarı odaklı ve yönlendirici olma alt ölçeğinden ise yüksek puan aldıkları, dolayısıyla fazlasıyla başarı odaklı oldukları görülmüştür. Anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde, çocuklarda OSB görülme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve annelerin/babaların eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Araştırma bulguları, OSB tanısı olan çocuğa sahip anne ve babaların etkileşimsel davranışları konusunda ilgili araştırmalar çerçevesinde tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler: Otizm spektrum bozukluğu, anne-çocuk etkileşimi, baba-çocuk etkileşimi.

Önerilen Atıf Şekli

Oğuz, H., & Sönmez, N. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerde anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 55-77. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.300013

*Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Yrd. Doç. Dr. Nesrin Sönmez danışmanlığında yürütülen Hazan Oğuz'un yüksek lisans tezi kapsamında yapılmıştır ve 5-8 Ekim 2016 tarihlerinde 26. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

***Sorumlu Yazar:* Uzman, E-posta: hazan_oguz2105@hotmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-5701-998X>

***Yrd. Doç. Dr., E-posta: ndilsonmez@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2497-2336>

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), erken dönemde ortaya çıkan, toplumsal iletişim ve etkileşimde yetersizlikle birlikte kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler ile karakterize olan bir yetersizliktir (American Psychiatric Association, 2013). Nedeni tam olarak bilinmeyen OSB'nin yaygınlık oranı her ülkede farklı rapor edilmektedir. 2014 yılında ABD'de yapılan çalışmalarda OSB'nin 68 çocuğun 1'inde görüldüğü, cinsiyetle ilişkili olarak OSB'nin farklı yaygınlık oranı (42 erkek çocukta 1, 189 kız çocukta 1) sergilediği belirtilmektedir (Autism Speaks, 2014).

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından hazırlanan DSM V tanı ölçütleri el kitabına göre, OSB tanısı için kullanılan iki temel ölçüt bulunmaktadır. Bu ölçütlerden birincisi sosyal etkileşim/ iletişim problemleri, ikincisi ise sınırlı ve yineleyici ilgi, davranış ve etkinliklerdir. OSB tanısı olan çocuklarda, sosyal etkileşim, sözel olmayan iletişimsel davranışlarından biri olan göz teması kurma, nesnelere ya da kişileri işaret ederek gösterme, konuşmayı sürdürme, akranları ile karşılıklı etkileşime dayalı oyun oynama becerilerinin sınırlı olduğu görülmektedir (Osterling ve Dawson, 1994). Ayrıca amaçlı olarak kullandıkları sözel ve sözel olmayan iletişim becerilerinin sınırlı düzeyde olması günlük yaşam içerisinde çocuk ile ebeveynin etkileşimini de etkilemektedir (Meirsschaut, Roeyers ve Warreyn, 2011). Sosyal etkileşim becerilerini kullanmadaki yetersizlikler nedeniyle OSB tanılı çocuklar diğer insanlarla etkileşime girmeye daha az ilgi gösterir ve daha az çaba sarf ederler. Oyunlarda daha çok yalnız oynamayı tercih eder, akranlarını ya da yetişkinleri tercih etmezler (Charlop, Dennis, Carpenter ve Greenberg, 2010). Bu nedenlerden dolayı OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynler çocukları ile etkileşimleri için çok zaman ayırmakta, bu sırada fiziksel yakınlık kurmaya çalışarak daha fazla yönerge kullanmakta (Watson, 1998) ve çocukları ile oynadıkları oyunlardaki etkileşimlerinin kısa ve niteliğinin düşük olmasından dolayı da etkileşim sırasında güçlük yaşamaktadırlar (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu ve Özkubat, 2014).

OSB'nin ölçütlerinden bir diğeri olan tekrarlayıcı davranışlar içerisinde ise bazı davranış kalıplarını sürekli tekrarlama, el sallama, vurma gibi tekrarlayıcı davranışlarda bulunma ve nesnelere parçaları ile uğraşma örnek olarak gösterilebilmektedir (American Psychiatric Association, 2013). Bu davranışlar, OSB tanılı çocukların ebeveynleri ile olan etkileşimlerini, öğrenme ve performansları ile sosyal ilişki geliştirmelerini engelleyebilecek düzeyde ortaya çıkabilmekte (Wilke ve diğ., 2012) ve bu nedenle ebeveynlerin bu problem davranışlarla baş edebilme konusunda yoğun stres yaşadıkları bilinmektedir (Ludlow, Skelly ve Rohleder, 2012). Tüm bunların yanı sıra OSB tanılı çocuklarda öfke nöbetleri ve kendine ya da çevreye zarar veren davranışlar gibi duygusal ve davranışsal problemler de görülmektedir (Dominick, Davis, Lainhart, Tager-Flusberg ve Folstein, 2007). OSB olan çocuklarla en çok iletişim kuran ebeveynlerin, çocuklarının sınırlı sosyal etkileşim davranışları sergilemesi, tekrarlayıcı davranışlar içerisinde bulunması ve duygusal-davranışsal problemleri olması nedeniyle ebeveyn-çocuk etkileşimleri önemli ölçüde etkilenmektedir (El-Ghoroury ve Romanczyk, 1999).

Otizmden kaynaklı sınırlılıkların azaltılabilmesi için öncelikle anne ve baba olmak üzere tüm aile üyelerinin bu konuda bilinçlendirilmesi ve destek verilmesi büyük önem taşımaktadır. Ebeveyn davranışlarını ve çocukların gelişimsel davranışlarını desteklemek için ise özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında ne kadar yanıtlayıcı ve destekleyici olduklarını belirlemek önemlidir (Mahoney, 2009). Ebeveyn-çocuk etkileşimini inceleyen çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, OSB tanılı çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerinde normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan ebeveynlere göre daha kontrol edici oldukları (Watson, 1998), oyunlar içerisinde daha fazla yönlendirici oldukları (Diken ve Mahoney, 2013; Kasari, Sigman, Mundy ve Yirmiya 1988; Mahoney, Boyce, Fewell, Spiker ve Wheeden, 1998; Wan ve diğ., 2012); annelerin daha başarı odaklı oldukları (Diken, 2009, 2012), ayrıca annenin yanıtlayıcılığı ile çocuğun iletişiminin doğru orantılı olduğu (Siller ve Sigman, 2002) ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak OSB tanılı çocuğa sahip ailelerde annelerin babalara göre daha yanıtlayıcı oldukları (Karaaslan, 2016a, 2016b); OSB'den etkilenme derecesi yüksek olan çocuğa sahip annelerin etkileşimlerinde fazlasıyla yönlendirici davrandıkları (Wan ve diğ., 2012), duygusal ifade edici ve yanıtlayıcı olma düzeylerinin ise daha düşük düzeyde olduğu ifade edilmektedir (Töret, Özdemir ve Özkubat, 2015).

Yurtdışı alanyazında ebeveyn-çocuk etkileşim davranışlarına yönelik çalışmalarda, anneler ile birlikte babalarında etkileşim davranışlarının incelendiği görülmektedir (Chiarello, Huntington ve Bundy, 2006; Kochanska

ve Aksan, 2004; Mendonça, Cossette, Strayer ve Gravel, 2011; Nugent, 1991; Rusell ve Rusell 1987; Wilson ve Durbin, 2013). Türkiye’de ise ebeveyn-çocuk etkileşimini incelemek amacıyla yapılan çalışmalarda genellikle anne-çocuk çiftinin etkileşiminin değerlendirildiği (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Ceyhun, Özdemir, Töret ve Özkubat, 2015; Gürel-Selimoğlu, 2015; Diken, 2012; Diken ve Mahoney, 2013; Diken, Topbaş ve Diken, 2009; Doğan ve diğ., 2016; Topbaş, Maviş ve Özdemir, 2003; Töret ve diğ., 2014; Töret ve diğ., 2015) görülmektedir. Türk anne-babaların etkileşim davranışlarını eş zamanlı inceleyen oldukça sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Karaaslan, 2016a, 2016b; Küçükler, Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2001; Maviş, 2004; Taşkın ve Erkan, 2009). Dolayısıyla, bu çalışmada çocuğun gelişiminde baba-çocuk etkileşiminin de en az anne-çocuk etkileşimi kadar önemli olması (Cooksey ve Fondell, 1996; Fagan ve Iglesias, 1999) ve ulusal alanyazında OSB tanılı çocuk-ebeveyn etkileşimini inceleyen çalışmaların sınırlı olması nedeniyle, anne-çocuk çiftinin etkileşiminin yanı sıra baba-çocuk çiftinin etkileşimi de değerlendirilmiştir. Bu araştırmada; (1) 36-72 ay arasında OSB tanılı çocuğa sahip olan anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışları ne düzeydedir? (2) Anne-çocuk ve (3) baba-çocuk etkileşiminde anne ve babaların çocuklarıyla etkileşim düzeyleri arasında eğitim durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocukta OSB görülme olasılığı açısından fark var mıdır? sorularına yanıt aranmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

OSB tanılı çocuğa sahip olan anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışlarını incelemek amacıyla yapılan bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Tarama modelleri geçmişte ya da şu an var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaç edinen araştırmalar için uygun bir modeldir. Araştırmaya konu olan olay ve birey kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Durumu değiştirmek ve etkilemek için herhangi bir çabada bulunulmaz. Önemli olan bilinmek istenileni uygun bir biçimde “gözleyip” belirleyebilmektir (Karasar, 2006).

Evren ve Örneklem

OSB tanılı çocuğa sahip anne ve babalar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, Antalya ilinde yaşayan ve özel bir özel eğitim merkezine devam eden, OSB tanılı 36-72 ay aralığında çocuğa sahip on iki anne ve on iki baba oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmesi için, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden, amaçsal örnekleme yönteminin alt basamağı olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2006). Örneklem seçim ölçütü olarak anne ve babaların 36-72 ay aralığında olan, OSB tanısı almış ve OSB dışında ek bir klinik tanısı olmayan çocuğa sahip olmaları yeterlidir. OSB’nin kesin teşhisi çoğu zaman 3 yaş öncesinde konulamadığı için, kesin tanılı çocuklara ulaşabilmek amacıyla 36-72 ay aralığındaki çocuklar çalışma için seçilmiştir. Birinci yazarın çalışmakta olduğu kurumda, bu ölçütleri sağlayan yirmi beş ebeveyn çifti olduğu saptanmış ve ebeveynlerle görüşülmüştür. Ancak görüşülen üç ebeveyn çiftinde annelerin, altı ebeveyn çiftinde ise babaların iş durumları nedeniyle kuruma gelememesinden dolayı, dört ebeveyn çiftinde ise babaların çalışmaya katılmaya gönüllü olmamasından dolayı on üçebeveyn çiftinin katılımı sağlanamamıştır. Sonuç olarak çalışma, araştırmaya katılım ölçütlerini karşılayan ve çalışmaya katılmak için gönüllü olan on iki ebeveyn çifti ile yürütülmüştür.

Çalışmaya katılan annelerin yaşları 24 ile 49 arasında değişmekte olup, ortalaması 36’dır. Annelerin dördü ilköğretim, dördü lise, üçü lisans ve bir anne de yüksek lisans eğitim düzeyine sahiptir. Tablo 1’de annelerin demografik özellikleri verilmiştir. Anne katılımcıların isimleri yerine ‘anne katılımcı’ (AK 1, AK 2) ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 1

Anne Katılımcıların Demografik Özellikleri

Anne Katılımcı	Yaşı	Öğrenim Durumu	Çocuğun Cinsiyeti	Çocukta OSB Görülme Olasılığı
AK1	35	Lise	Kız	OSB görülme olasılığı yüksek
AK2	24	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
AK3	30	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
AK4	49	Yüksek Lisans	Kız	OSB görülme olasılığı yüksek
AK5	31	İlköğretim	Kız	OSB görülme olasılığı var
AK6	26	Lisans	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
AK7	33	Lisans	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
AK8	43	İlköğretim	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
AK9	36	Lisans	Kız	OSB görülme olasılığı var
AK10	34	İlköğretim	Erkek	OSB görülme olasılığı var
AK11	26	İlköğretim	Erkek	OSB görülme olasılığı var
AK12	37	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı var

Çalışmanın katılımcı babaların yaşları 28 ile 47 arasında değişmekte olup, ortalaması 37'dir. Katılımcı babalardan biri ilköğretim, altısı lise, ikisi ön lisans, üç baba da lisans eğitim düzeyine sahiptir. Tablo 2'de babaların demografik özellikleri verilmiştir. Baba katılımcıların isimleri yerine 'baba katılımcı' (BK1, BK2) ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 2

Baba Katılımcıların Demografik Özellikleri

Baba Katılımcı	Yaşı	Öğrenim Durumu	Çocuğun Cinsiyeti	Çocukta OSB Görülme Sıklığı
BK1	45	Ön Lisans	Kız	OSB görülme olasılığı yüksek
BK2	28	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
BK3	35	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
BK4	47	Lisans	Kız	OSB görülme olasılığı yüksek
BK5	37	Ön Lisans	Kız	OSB görülme olasılığı var
BK6	44	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
BK7	36	Lisans	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
BK8	42	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı yüksek
BK9	36	Lise	Kız	OSB görülme olasılığı var
BK10	33	İlköğretim	Erkek	OSB görülme olasılığı var
BK11	43	Lise	Erkek	OSB görülme olasılığı var
BK12	40	Lisans	Erkek	OSB görülme olasılığı var

Anne ve Baba Çiftlerinin Sahip Olduğu Çocukların Özellikleri

Araştırmanın bağımlı değişkenlerinden biri olan çocuklarda OSB görülme olasılığına göre etkileşim davranışlarının düzeyinin değişip değişmediğini inceleyebilmek için çocukların OSB düzeylerini belirlemek gerekmiştir. Çocukların stereotip davranışları, iletişim ve sosyal etkileşim davranışları, Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği (GOBDÖ-2-TV) kullanılarak uygulama sertifikası olan birinci yazar tarafından değerlendirilmiştir. GOBDÖ-2-TV, OSB özellikleri gösteren bireylerin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Bu ölçek, Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 3-23 yaşları arasında ve OSB özellikleri gösteren 1191 katılımcı ile gerçekleştirilen bir OSB derecelendirme ölçeğidir. Ölçek; Stereotip Davranışlar, İletişim ve Sosyal Etkileşim ile ilgili olmak üzere maddelerin yer aldığı üç alt ölçekten oluşmaktadır. Her alt ölçekte 14 olmak

üzere GOBDÖ-2-TV’de toplam 42 madde yer almaktadır. Bu ölçek sonucunda otistik bozukluk indeksi 85 ve üzeri olan çocuklarda otistik bozukluk “görülme olasılığı oldukça yüksek”, otistik bozukluk indeksi 70-84 arası olan çocuklarda “otistik bozukluk görülme olasılığı var” ve otistik bozukluk indeksi puanı 69 ve altı olan çocuklarda ise” otistik bozukluk görülme olasılığı yok” şeklinde bir değerlendirme yapılmaktadır (Diken, Ardic ve Diken, 2011).

Bu değerlendirme sırasında ölçek günlük yaşantıları içerisinde çocukla birebir vakit geçiren anne ve baba ile birlikte doldurulmuştur. Tablo 3’te araştırmaya katılacak anne ve babaların sahip oldukları OSB tanımlı çocukların GOBDÖ-2-TV’den aldıkları otistik bozukluk indekslerine (OBİ), doğum tarihlerine ve cinsiyetlerine yer verilmiştir. Çocukların isimleri yerine ‘Ç’ (Ç1, Ç2) ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 3

Çocukların Demografik Özellikleri

Çocuklar	Doğum Tarihleri	Cinsiyet	OBİ*	OBGO**
Ç1	29.02.2012	Kız	97	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç2	07.10.2012	Erkek	112	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç3	24.08.2012	Erkek	88	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç4	13.08.2010	Kız	118	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç5	21.02.2012	Kız	82	Görülme olasılığı var
Ç6	28.04.2011	Erkek	105	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç7	25.10.2010	Erkek	97	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç8	03.03.2011	Erkek	113	Görülme olasılığı oldukça yüksek
Ç9	02.07.2011	Kız	75	Görülme olasılığı var
Ç10	19.01.2011	Erkek	81	Görülme olasılığı var
Ç11	16.12.2010	Erkek	70	Görülme olasılığı var
Ç12	20.07.2010	Erkek	79	Görülme olasılığı var

*OBİ: Otistik Bozukluk İndeksi; **OBGO: OSB Görülme Olasılığı

Veri Toplama Araçları

Ebeveyn Bilgi Formu. Araştırmada ebeveyn çiftlerinin demografik bilgilerinin kaydedildiği bir bilgi formu, araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Anne ve babaya ait yaş, eğitim düzeyi, sahip oldukları çocukların cinsiyeti gibi değişkenlere ilişkin bilgiler bu forma kaydedilmiştir.

Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu (EDDÖ-TV). Anne ve baba katılımcıların çocukları ile etkileşimleri sırasındaki davranışlarını değerlendirmek amacıyla Ebeveyn Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği-Türkçe Versiyonu EDDÖ-TV kullanılmıştır. EDDÖ-TV, 1985 yılında Mahoney ve arkadaşları tarafından Maternal Behaviors Rating Scale (MBRS) adıyla ebeveyn-çocuk etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek için geliştirilen bir derecelendirme ölçeğidir. Mahoney ve arkadaşlarının en son 2008 yılında revize ettikleri MBRS’nin Türkiye’deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, Diken (2009) tarafından yüz yirmi üç anne-çocuk çifti ile yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda EDDÖ-TV’nin on iki maddesinin üç alt faktörde toplandığı, EDDÖ-TV’yi oluşturan alt ölçeklerin güvenilirliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur. EDDÖ-TV, ebeveyn ve çocuk etkileşimi sırasında, ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek amacıyla kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçektir (Diken, 2009).

Ebeveyn davranışını değerlendirme ölçeği “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma”, “Duygusal İfade Edici Olma” ve “Başarı Odaklı ve Yönlendirici Olma” olmak üzere toplam üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu üç alt ölçek altında ebeveyn davranışlarını değerlendiren toplam on iki madde bulunmaktadır. Bu maddeler, “Duyarlı-Yanıtlayıcı Olma” alt ölçeğinde “Duyarlı Olma, Yanıtlayıcı Olma, Etkili Olma ve Yaratıcı Olma”; “Duygusal İfade Edici Olma” alt ölçeğinde “Kabullenme, Keyif Alma, Sözel Pekiştirme Kullanma, Sıcak Olma ve Duygusal İfade Edici

Olma” ve “Başarı Odaklı ve Yönlendirici Olma” alt ölçeğinde ise “Başarı Odaklı Olma, Yönlendirici Olma ve Etkileşim Hızı” maddelerinden oluşmaktadır.

Serbest oyun zamanında ebeveyn-çocuk oyun etkileşimleri gözlem yoluyla değerlendirilmekte ve ebeveyn davranışları her alt ölçekte yer alan madde için 1-5 arası puan verilerek derecelendirilmektedir (Diken, 2009). Duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek toplam puan 20’dir. Ölçeğin ikinci alt ölçeği olan duygusal ifade edici olmadan ise alınabilecek en yüksek toplam puan 25’tir. Bu ilk iki alt ölçeğin maddelerinden yüksek puan alan ebeveynler nitelikli etkileşime girebilen ebeveynler olarak yorumlanmaktadır. Son alt ölçek olan başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden ise alınması beklenen toplam puan en yüksek 9’dur. Başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinin maddeleri diğer maddeler ile karşılaştırıldığında aslında olumsuz maddelerdir, yani nitelikli ebeveyn etkileşimsel davranışları ile ters orantılıdır (Diken ve diğ., 2009). Bu alt ölçekten dokuzdan yüksek puan alan ebeveynler nitelikli etkileşime giremeyen ebeveynler olarak yorumlanmaktadır.

Veri Toplama ve Analizi

Araştırma verileri gözlem tekniği ile toplanmıştır. Her anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinin on beş dakika boyunca oyun etkileşimleri video kamera ile kayıt edilmiştir. Bir çocuğun annesi ve babası ile oyun etkileşiminin video kayıtları aynı günde birbirinin arkası sırave birer kez yapılmıştır. Video kayıtları sırasında diğer ebeveyn ortamda bulunmamıştır. Zaman sıkıntısının bulunması ve ebeveynlerin çalışıyor olması nedeniyle video kayıtları katılımcıların evinde değil, çocuğun devam ettiği özel bir özel eğitim merkezinin bir odasında gerçekleştirilmiştir. Video kaydı alınan odanın tabanında etkileşimlerin yerde gerçekleştirilebilmesi açısından bir halı, anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinin masa başı etkileşimine olanak vermek için de çocukların fiziksel özelliklerine uygun nitelikte bir masa ve bir sandalye, anne-babaların fiziksel özelliklerine uygun bir sandalye hazırlanmıştır.

Kayıtların alınacağı odada araştırmacılar tarafından çocukların gelişim düzeylerine uygun çeşitli oyuncak setleri hazırlanmıştır. Bu oyuncak setleri tüm anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinde aynı şekilde kullanılmış ve ortamda rahatlıkla ulaşılabilir şekilde konumlandırılmıştır. Oyuncak olarak bol resimli kitaplar, resimli kartlar, takmaçıkarmalı oyuncaklar (çeşitli yap-bozlar), oyuncak arabalar, evcilik seti, çiftlik hayvanları seti, mutfak araç-gereçleri seti, sesli şekil kutusu, oyuncak bebekler, kukla, bowling seti, patates kafa oyun seti, köpük-balon ve trambolin hazırlanmıştır. Anne ve babalara video kaydı öncesinde, “Çocuğunuz ile evde nasıl oyun oynuyorsanız o şekilde oynayınız” açıklaması yapılmış, kendilerine hiçbir şekilde müdahale edilmeyeceği ve araştırmacı ile iletişim kurmamaları gerektiği belirtilmiştir.

Video Kayıtlarının Kodlanması ve Gözlemciler Arası Güvenirlik

Video kayıtları, birinci yazar ve bağımsız iki gözlemci tarafından EDDÖ-TVkullanılarak kodlanmıştır. Birinci yazar ve gözlemciler EDDÖ-TVeğitim ve sertifikası almış kişilerdir. Araştırmanın birinci yazarı, yüksek lisans derecesi ve dört yıllık özel eğitim deneyimi olan bir çocuk gelişimcidir. Gözlemciler arası güvenirlilik sürecinde yer alan birinci gözlemci, özel eğitim yüksek lisans derecesi olan on dört yıllık zihin engelliler öğretmenidir. İkinci gözlemci ise altı yıl çalışma deneyimi olan zihin engelliler öğretmenidir.

Gözlemciler arası güvenirlilik çalışması yapılmadan önce çalışma kapsamında olmayan ebeveyn-çocuk etkileşim videoları birinci yazar ve iki gözlemci tarafından ayrı ayrı izlenerek gözlemciler arası güvenirlilik için ön çalışma yapılmıştır. Bu ön çalışmada %80 görüş birliği sağlandıktan sonra araştırma kapsamındaki videolar izlenmiştir. Verilerin analizi için, anne-çocuk ve baba-çocuk çiftinin on beş dakika boyunca kaydedilen oyun etkileşim videolarının ilk beş dakika ve son beş dakikası dışında kalan beş dakikası araştırmacı ve iki gözlemci tarafından izlenmiş ve kodlama yapılmıştır. Araştırmacı araştırma verilerinin tümünü kodlamış, diğer iki gözlemci ise yalnızca %30’unu kodlamıştır. Diğer iki gözlemcinin izleyeceği videolar yansız atama ile belirlenmiştir.

Gözlemciler arası güvenirlilik verileri “Görüş birliği / Görüş birliği + Görüş ayrılığı X 100” formülü (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997) kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda %80’in altında görüş birliği olan video kayıtları olmadığından, kayıtların tekrar izlenmesine gerek kalmamıştır. Bu çalışmada, etkileşim

görüntü kayıtları verilerinin %30'u için hesaplanan gözlemciler arası güvenilirlik değeri, duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeği için %95, duygusal ifade edici olma alt ölçeği için %95, başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeği için %93 ve gözlemciler arası toplam güvenilirlik puanı ise %95 olarak hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Anne ve babaların EDDÖ-TV'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlar, bir istatistik paket programına yüklenmiş ve araştırmacının kodladığı puanlar girilmiştir. Puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U-testi ve Kruskal Wallis kullanılarak belirlenmiştir. Bu iki test anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde, ebeveynlerin eğitim durumu, çocukların yaşı ve çocuklarda OSB görülme olasılığı değişkenleri arasında manidar bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

Bulgular

OSB Tanılı Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Etkileşimsel Davranışlarına İlişkin Bulgular

OSB tanılı çocuğa sahip annelerin ve babaların, çocukları ile etkileşimleri sırasında alınan video kayıtlarının EDDÖ-TV kullanılarak değerlendirilmesi sonucunda, ölçeğin “duyarlı yanıtlayıcı olma”, “duygusal ifade edici olma” ve “başarı odaklı yönlendirici olma” alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

EDDÖ-TV Alt Ölçeklerine Göre Puan Ortalamaları

	Anne		Baba	
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS
Duyarlı yanıtlayıcı olma	12.16	4.89	9.00	2.95
Duygusal ifade edici olma	14.41	3.84	12.16	4.08
Başarı odaklı yönlendirici olma	11.91	2.74	11.50	3.42

Tablo 4'te ebeveynlerin alt ölçeklerden almış oldukları puan ortalamaları incelendiğinde; annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları ortalama puan \bar{X} =12.16, duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puan \bar{X} =14.41 ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ise \bar{X} =11.91 olarak görülmektedir. Babaların ise, duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puan \bar{X} =9.00, duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puan \bar{X} =12.16 ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puan ise \bar{X} =11.50 olarak görülmektedir.

Anne-Çocuk Etkileşiminde EDDÖ-TV'nin Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanların Çocuklarda OSB Görülme Olasılığı, Çocuğun Cinsiyeti ve Anne Eğitim Durumu Değişkenlerine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuklarda OSB görülme olasılığı değişkenine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5

Annelerin Çocuklarda OSB Görülme Olasılığı Değişkenine Göre EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Yapılan Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Ölçek	ÇOGO*	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U
Duyarlı yanıtlayıcı olma	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek	7	6.43	45.00	17.00
	Görülme Olasılığı Var	5	6.60	33.00	
Duygusal ifade edici olma	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek	7	7.21	50.50	12.50
	Görülme Olasılığı Var	5	5.50	27.50	
Başarı odaklı yönlendirici olma	Görülme Olasılığı Oldukça Yüksek	7	6.86	48.00	15.00
	Görülme Olasılığı Var	5	6.00	30.00	

*ÇOGO: Çocukta OSB görülme olasılığı

Tablo 5'deki sonuçlara göre, annelerin; duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocuklarda OSB görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği ($U=17.00, p=.94$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda OSB görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği ($U=12.50, p=.41$), anne-çocuk etkileşiminde, annelerin başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda OSB görülme olasılığına göre manidar bir fark göstermediği görülmektedir ($U=15.00, p=.68$).

Araştırmaya katılan annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocukların cinsiyeti değişkenine göre manidar bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6

Annelerin Çocukların Cinsiyetine Göre EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Yapılan Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Çocuğun Cinsiyeti	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U
Duyarlı yanıtlayıcı olma	Kız	4	5.88	23.50	13.50
	Erkek	8	6.81	54.50	
Duygusal ifade edici olma	Kız	4	4.50	18.00	8.00
	Erkek	8	7.50	60.00	
Başarı odaklı yönlendirici olma	Kız	4	5.63	22.50	12.50
	Erkek	8	6.94	55.50	

Tablo 6'daki sonuçlar incelendiğinde; annelerin, duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ($U=13.50, p=.67$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre anlamlı şekilde fark göstermediği ($U=8.00, p=.17$), başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocukların cinsiyetine göre manidar şekilde fark göstermediği görülmektedir ($U=12.50, p=.55$).

Araştırmaya katılan annelerin duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların annelerin eğitim durumu değişkenine göre manidar bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 7'de verilmektedir.

Tablo 7

Annelerin Eğitim Durumuna Göre EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Yapılan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2
Duyarlı yanıtlayıcı olma	İlköğretim	4	4.25	2.00	4.63
	Lise	3	5.17		
	Lisans ve üzeri	5	9.10		
Duygusal ifade edici olma	İlköğretim	4	3.75	2.00	3.74
	Lise	3	7.17		
	Lisans ve üzeri	5	8.30		
Başarı odaklı yönlendirici olma	İlköğretim	4	7.63	2.00	.90
	Lise	3	6.83		
	Lisans ve üzeri	5	5.40		

Tablo 7’deki sonuçlar incelendiğinde; annelerin; duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının annelerin öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği ($\chi^2_{sd=2, n=12}=4.63, p=.10$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının annelerin öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği ($\chi^2_{sd=2, n=12}=3.74, p=.15$), başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının annelerin öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir ($\chi^2_{sd=2, n=12}=.90, p=.64$)

Baba-Çocuk Etkileşiminde EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanların Çocuklarda OSB Görülme Olasılığı, Çocuğun Cinsiyeti ve Baba Eğitim Durumu Değişkenlerine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan babaların duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocuklarda OSB görülme olasılığı değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8

Babaların Çocuklarda OSB Görülme Olasılığı Değişkinine Göre EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Yapılan Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Ölçek	ÇOGO*	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U
Duyarlı yanıtlayıcı olma	Görülme olasılığı oldukça yüksek	7	6.07	42.50	14.50
	Görülme olasılığı var	5	7.10	35.50	
Duygusal ifade edici olma	Görülme olasılığı oldukça yüksek	7	5.86	41.00	13.00
	Görülme olasılığı var	5	7.40	37.00	
Başarı odaklı yönlendirici olma	Görülme olasılığı oldukça yüksek	7	7.57	53.00	10.00
	Görülme olasılığı var	5	5.00	25.00	

*ÇOGO: Çocukta OSB görülme olasılığı

Tablo 8’deki sonuçlara göre, babaların; duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların çocuklarda OSB görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği ($U=14.50, p=.62$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda OSB görülme olasılığına göre manidar bir şekilde fark göstermediği ($U=13.00, p=.46$), başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının çocuklarda OSB görülme olasılığına göre manidar bir fark göstermediği görülmektedir ($U=10.00, p=.22$).

Araştırmaya katılan babaların duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların çocukların cinsiyeti değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin Mann Whitney U-testi sonuçları Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9

Babaların Çocukların Cinsiyetine Göre EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Yapılan Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Çocuğun Cinsiyeti	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U
Duyarlı Yanıtlayıcı Olma	Kız	4	6.13	24.50	14.50
	Erkek	8	6.69	53.50	
Duygusal İfade Edici Olma	Kız	4	5.50	22.00	12.00
	Erkek	8	7.00	56.00	
Başarı Odaklı Yönlendirici Olma	Kız	4	4.00	16.00	6.00
	Erkek	8	7.75	62.00	

Tablo 9'daki sonuçlar incelendiğinde, babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ($U=14.50$, $p=.80$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ($U=12.00$, $p=.49$), başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğinden aldıkları puanların ($U=6.00$, $p=.08$) çocukların cinsiyetine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir.

Araştırmaya katılan babaların duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeklerinden aldıkları puanların babaların eğitim durumu değişkinine göre manidar bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin Kruskall Wallis testi sonuçları Tablo 10'da verilmektedir.

Tablo 10

Babaların Eğitim Durumuna Göre EDDÖ-TV Alt Ölçeklerinde Aldıkları Puanlar Arasındaki Farkın Anlamlılığına İlişkin Yapılan Kruskall Wallis Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Eğitim Durumu	N	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2
Duyarlı yanıtlayıcı olma	Lise ve altı	7	6.36	2.00	.59
	Ön lisans	2	5.25		
	Lisans ve üzeri	3	7.67		
Duygusal ifade edici olma	Lise ve altı	7	6.43	2.00	.49
	Ön lisans	2	7.00		
	Lisans ve üzeri	3	6.33		
Başarı odaklı yönlendirici olma	Lise ve altı	7	8.43	2.00	5.11
	Ön lisans	2	4.50		
	Lisans ve üzeri	3	3.33		

Tablo 10'dan elde edilen sonuçlara göre, babaların duyarlı yanıtlayıcı olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının ($\chi^2_{sd=2, n=12}=.59$, $p=.75$), duygusal ifade edici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının ($\chi^2_{sd=2, n=12}=.49$, $p=.98$), başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeğine ilişkin puanlarının ($\chi^2_{sd=2, n=12}=5.11$, $p=.08$), babaların öğrenim düzeylerine göre manidar bir şekilde fark göstermediği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada 36-72 ay arasında OSB tanılı çocuğa sahip olan anne ve babaların çocukları ile olan etkileşimsel davranışlarının düzeyini incelemek ve anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde annelerin ve babaların etkileşim davranışlarının çocuğun cinsiyeti, çocukta otizm görülme olasılığı ve eğitim durumu açısından farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında ebeveynlerin EDDÖ-TV alt ölçeklerinden (duyarlı-yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı-yönlendirici olma) almış oldukları puanlar değerlendirilmiştir. EDDÖ-TV'nin ilk alt ölçeği olan duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 20'dir (Diken, 2009). EDDÖ-TV'nin duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden alınan puan ne kadar yüksekse, ebeveynin çocuklarının oyun tercihlerine, başlattığı ya da oynadığı etkinliklere o kadar duyarlı olduğu,

çocuğun davranışlarına yönelik verdiği tepkilerde motive edici olduğu, aynı zamanda tutarlı bir yanıtlayıcılık sergilediği anlamına gelmektedir. Bu çalışmada annelerin bu alt ölçekten ortalama 12.16 puan, babaların ise ortalama 9.00 puan aldıkları görülmüştür. Yani en yüksek puana göre değerlendirildiğinde ebeveynlerin yeterince duyarlı yanıtlayıcı olamadıkları söylenebilir. OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimini inceleyen benzer araştırmalarda da (Diken, 2012; Doğan ve diğ., 2016; Töret ve diğ., 2015), ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerinde düşük düzeyde yanıtlayıcılık davranışları sergileyebildikleri sonuçları belirtilmiştir. Dolayısıyla ebeveynlerin duyarlı-yanıtlayıcı olma konusunda desteğe ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Anne ve babaların ölçeğin duyarlı-yanıtlayıcı olma alt ölçeğinden aldıkları ortalama puanlara bakıldığında annelerin, babalara oranla daha fazla duyarlı-yanıtlayıcı etkileşim davranışları sergiledikleri söylenebilir. Yani duyarlı-yanıtlayıcı etkileşimsel davranışlar bağlamında annelerin, çocuklarının oyun tercihlerine, başlattığı ya da oynadığı etkinliklere daha duyarlı oldukları, çocuklarının davranışlarına yönelik verdikleri tepkilerde babalara oranla daha motive edici, aynı zamanda tutarlı bir yanıtlayıcılık sergiledikleri söylenebilir. OSB tanılı çocuğa sahip ailelerle yapılan benzer çalışmalarda da annelerin babalara göre daha yanıtlayıcı oldukları (Karaaslan 2016a, 2016b) belirtilmektedir. Ancak bu çalışmada annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma etkileşimsel davranışlarının babalardan daha yüksek olması anne-çocuk etkileşiminin nitelikli ve yeterli düzeyde olduğu anlamına gelmemektedir. Annelerin duyarlı-yanıtlayıcı olma etkileşim davranışlarının babalardan yüksek olmasının, annelerin birincil bakıcı (karnını doyuran, altını değiştiren vb.) konumunda ve çocuklarıyla daha fazla vakit geçiren ebeveynler olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Ölçeğin ikinci alt ölçeği olan duygusal ifade edici olmadan alınabilecek en yüksek puan 25'tir (Diken, 2009). EDDÖ-TV'nin duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden alınan puan ne kadar yüksekse, ebeveynin etkinlikler sırasında etkileşimde enerjik ve coşkulu olduğu, çocuklarına sıcak davrandığı ve etkileşimden zevk aldığı çocuklarına gösterdikleri anlamına gelmektedir (Mahoney ve MacDonald, 2007). Bu çalışmada annelerin bu alt ölçekten ortalama 14.41 puan aldıkları, babaların ise 12.16 puan aldıkları görülmektedir. Yani, duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden alınabilecek toplam puana göre değerlendirildiğinde ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimlerinde yeterince duygusal ifade edici olamadıkları söylenebilir. Benzer araştırmalarda da (Diken, 2012; Lemanek, Stone ve Fishel, 1993), OSB tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında kabullenme, keyif alma, sıcak olma ve duygusal ifade edici olma davranışlarını düşük düzeyde kullandıkları sonucu elde edilmiştir.

Anne ve babaların ölçeğin duygusal ifade edici olma alt ölçeğinden aldıkları ortalama puanlara bakıldığında annelerin, babalara oranla daha fazla duygusal ifade edici etkileşim davranışları sergiledikleri söylenebilir. Annelerin duygusal ifade edici olma etkileşimsel davranış ortalamalarının babalardan daha yüksek olması, anne-çocuk etkileşiminin nitelikli ve yeterli düzeyde olduğu anlamına gelmemektedir. Ancak babaların, çocuklarıyla gerçekleştirdikleri etkileşimlerde, annelere oranla çocukla daha az etkileşim kurabildikleri, jest ve mimikleri açısından daha düşük düzeyde ifade edici oldukları ve daha az keyif aldıkları sonucuna varılabilir.

Ölçeğin son alt ölçeği olan başarı odaklı-yönlendirici olma alt ölçeğinden alınması beklenen en yüksek puan 9'dur (Diken, 2009). Ölçekten alınan puanın dokuz puanı aşması ebeveynlerin yüksek düzeyde başarı odaklı-yönlendirici olduğunu göstermektedir. Başarı odaklı yönlendirici olma alt ölçeği maddeleri diğer alt ölçeklerin maddeleri ile karşılaştırıldığında aslında olumsuz maddelerdir, yani nitelikli ebeveyn etkileşimsel davranışları ile ters orantılıdır (Diken ve diğ., 2009). Bu maddelerden yüksek puan alan ebeveynler nitelikli etkileşime giremeyen ebeveynler olarak yorumlanmaktadır. Bu çalışmada, annelerin alt ölçekten aldıkları puan ortalamasının, bu ölçekten alınması gereken üst sınırı aşarak 11.91, babaların da 11.50 puan olduğu bulunmuştur. Yani, araştırmaya katılan tüm ebeveynlerin yüksek düzeyde başarı odaklı (çocuğa sürekli olarak yeni bir şeyler öğretmeye çalışmak vb.) oldukları, çocuklarla olan etkileşimde çok hızlı oldukları ve etkileşim sürecinde serbest oyun ortamında iken devamlı olarak çocuklarının neyi seçmeleri ve nasıl yapmaları konusunda benzer düzeyde yönlendirici etkileşim özelliklerine sahip oldukları söylenebilir. Bu araştırmanın sonuçlarına benzer olarak, Diken (2009) ve Diken ve Mahoney (2013) de OSB tanısı olan çocuk ve ebeveynlerinin çocukları ile etkileşimlerini inceledikleri çalışmalarında OSB tanılı çocuğa sahip olan ebeveynlerin daha yönlendirici davrandıkları ve başarı odaklı

oldukları belirlemiştir. Aynı şekilde Doğan ve diğerlerinin (2016) de normal gelişim gösteren ve OSB tanılı çocukların anneleri ile yaptıkları çalışmada OSB tanılı çocuğa sahip annelerin daha yönlendirici davranışlara sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Başarı odaklı ebeveynler her dakika çocuğa bir şey öğretmeye çalışan, çocuğun isteklerini görmezden gelerek kendi istekleri doğrultusunda ilerleyen ve dolayısıyla etkileşim hızları (bir etkinlikten hızla başka bir etkinliğe geçen vb.) oldukça yüksek olan ebeveynlerdir. Bu çalışmada hem annelerin hem de babaların yüksek düzeyde başarı odaklı olmasının, kültürel özelliklerimizden kaynaklandığı yani Türk anne ve babalarının ortak özellik olarak çocuklarını sürekli korumaya ve de yönlendirmeye çalışan anne-babalar olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bu durum Maviş'in (2004) Türk anne ve babaların, erken dil gelişimi dönemindeki çocuklarıyla iletişimindeki etkileşim şeklini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında da belirtilmektedir. Maviş, araştırma sonucunda, anne ve babaları davranış düzenleyici, aşırı kontrol edici ve yönlendirici olarak betimlemiştir. Benzer sonucun elde edildiği Topbaş, Maviş ve Özdemir'in (2003) çalışmasında da 1.5 ve 3 yaş aralığında altı normal gelişim gösteren ve sekiz gecikmiş dil ve konuşma özelliği gösteren çocuğun ebeveynlerinin etkileşimsel davranışları incelenmiştir. Araştırma sonucunda her iki gruptaki ebeveynler de araştırmacıların betimlediği şekli ile yönlendirici ve daha çok talep edici olarak bulunmuştur. Bu da yine ülkemizde anne-babaların etkileşim sırasında başarı odaklı olmamaları konusunda desteğe ihtiyacı olduklarını birkez daha vurgulamaktadır.

Birçok araştırmada ebeveyn etkileşimi ile çocuğun gelişimi arasındaki ilişki incelenmiş ve erken dönemde çocuğun içinde yaşadığı çevrenin, ebeveyn özelliklerinin ve çocuğun bireysel özellikleri ve mizacının (Aslan, 1996; Gander ve Gardiner, 1993) çocuğun gelişimi ve buna bağlı olarak gelecekteki özellikleri ile son derece ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Bunlara bağlı olarak bu özelliklerin ebeveyn-çocuk etkileşimini etkilediği de düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmamızın ikinci ve üçüncü alt probleminde anne ve babaların çocuklarıyla etkileşimlerinde kendi eğitim durumları, sahip oldukları çocukların cinsiyeti ve otizm görülme olasılıkları açısından manidar bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Araştırmamızın ikinci alt problemi kapsamında elde edilen bulgularda anne-çocuk etkileşiminde, annelerin EDDÖ-TV alt ölçeklerine (duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı olma) ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve annelerin eğitim durumu açısından manidar bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir. Alanyazında bu araştırma bulgularından farklı olarak, çocuklarında otizm görülme olasılığının yüksek olmasının ebeveynlerin etkileşim davranışlarını önemli derecede etkileyen bir faktör olduğu bulgularına rastlanmıştır. Töret, Özdemir ve Özkubat (2015) da, ciddi düzeyde OSB olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerini inceledikleri araştırmalarında ciddi düzeyde OSB olan çocuğa sahip annelerin etkileşim süreçlerinde daha pasif oldukları sonucunu ortaya koymuşlardır. Töret ve diğerlerinin (2015) çalışmalarında 30 OSB tanılı çocuk ve anneleri araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla örneklem büyüklüğünün farklı olması nedeniyle farklı sonuçlar elde edilmiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmamızın üçüncü alt problemi kapsamında elde edilen bulgularda baba-çocuk etkileşiminde, babaların EDDÖ-TV alt ölçeklerine (duyarlı yanıtlayıcı olma, duygusal ifade edici olma ve başarı odaklı olma) ilişkin puanlarının çocuklarda otizm görülme olasılığı, çocukların cinsiyeti ve babaların eğitim durumu açısından manidar bir şekilde farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Babanın çocuğuyla etkileşim içinde olması, çocuğun genel gelişimi ve aile yapısı için çok önemli bir yere sahiptir. Ancak ulusal alanyazında babaların da katıldığı oldukçasınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Karaaslan, 2016a, 2016b; Küçükler ve diğ., 2001; Maviş, 2004; Taşkın ve Erkan, 2009). Alanyazında babanın çocuğun yaşamına katılımını inceleyen çalışmalarda, babanın çocuğu ile etkileşiminin çocuğun bilişsel ve sosyal gelişimi ile doğru orantılı olduğu (Fagan ve Iglesias 1999; Nugent, 1991; Rusell ve Rusell 1987; Taşkın ve Erkan, 2009), babanın eğitim seviyesi arttıkça çocuk gelişimi ve çocuğuyla iletişim konusunda kendini daha yeterli gördüğü ve daha çok sorumluluk aldığı (Coltrane, 1995; Model, 1981) belirtilmektedir. Çocuğun cinsiyetinin de baba-çocuk katılımını etkilediği babanın erkek çocuğunun yaşamına daha çok katıldığı ve daha çok sorumluluk aldığı (Harris ve Morgan, 1991), erkek çocuklarına daha çok dokunsal temas sağladığı (Parke ve O'levy, 1976), daha fazla uyaran sunduğu (Parke, 1981), daha fazla iletişim

kurduğu ve daha fazla oyun oynadığı (Marsiglio, 1991) söylenmektedir. Bu nedenle baba-çocuk etkileşimini etkileyen faktörlere ilişkin daha fazla çalışmaya gerek olduğu düşünülmektedir.

Ailelere nitelikli desteğin verilebilmesi için öncelikli olarak etkileşim davranışlarının belirlenmesi ve buna göre müdahale programı uygulanması gerekmektedir. Alanyazında, ebeveynlerin etkileşimsel davranışlarının niteliğinin belirlenerek yapılan müdahalelerin, hem ebeveynlerin hem de çocukların etkileşimsel davranışlarını olumlu yönde etkilediğini gösteren çok sayıda çalışma mevcuttur (Gürel-Selimoğlu, 2015; Karaaslan, 2010; Karaaslan, Diken ve Mahoney, 2011, 2013; Kim ve Mahoney, 2004, 2005; Küçükler ve diğ., 2001). Bu çalışmalara bakıldığında, down sendromlu (Karaaslan ve Mahoney, 2013), zihinsel yetersizliği olan (Ceber-Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000), gelişimsel yetersizliği olan (Karaaslan ve diğ., 2011; Küçükler ve diğ., 2001) ve OSB tanılı çocukların (Ceyhun ve diğ., 2015; Diken ve Mahoney, 2013; Doğan ve diğ., 2016; Gürel-Selimoğlu, 2015; Töret, ve diğ., 2014; Töret, ve diğ., 2015) anneleriyle de olmak üzere, normal gelişim gösteren çocuklardan, farklı yetersizlik gruplarındaki çocuklara uzanan bir yelpazede çalışma grupları ile çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmalarda genellikle annelerle çalışıldığı, anne-babaların etkileşim davranışlarını eşzamanlı inceleyen oldukça sınırlı sayıda araştırma yapıldığı (Karaaslan, 2016a, 2016b; Küçükler ve diğ., 2001; Maviş, 2004; Taşkın ve Erkan, 2009) görülmektedir. Dolayısıyla hem annelerin hem de babaların otizmli çocuklarıyla etkileşimlerinin incelenmesine ve buna yönelik müdahale programlarının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçları incelenirken araştırmanın sınırlılıkları dikkate alınmalıdır. Araştırmanın en büyük sınırlılığı örneklem büyüklüğüdür. Çalışmada elde edilen verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle ve katılan gönüllü ebeveyn sayısının sadece on iki anne ve on iki baba olmasından dolayı, çalışmada non-parametrik testler yapılmıştır. Dolayısıyla daha büyük bir örneklem grubuyla yapılacak bir çalışmada, anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde ebeveynlerin eğitim durumu, çocukların cinsiyeti ve çocuklarda otizm görülme olasılığı değişkenleri açısından, bu çalışmada bulunandan farklı sonuçlar çıkmasının olası olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre ileri araştırmalar ve uygulamalar için şu önerilerde bulunulabilir. Araştırma sonuçlarının genellenebilmesi için benzer özelliklere sahip ebeveyn-çocuk çiftlerinin daha büyük bir örneklem grubunda etkileşimleri incelenebilir ve ebeveyn-çocuk etkileşimini etkileyen değişkenler belirlenebilir. Aynı konuyu amaç edinen araştırmalarda, farklı yaş düzeylerinde, farklı tanı gruplarındaki ebeveyn-çocuk etkileşimleri incelenebilir. Anne ve babalar dışında çocuğun yakın çevresinde bulunan kardeş, bakıcı, babaanne/anneanne, dede vb. kişilerle özel gereksinimli çocukların etkileşimleri incelenebilir. Ebeveynlerin ve çocukların gereksinimlerine yönelik eğitim/erken müdahale programları hazırlanıp uygulanabilir. Bu tür müdahale programlarının özellikle erken eğitim hizmeti veren kurum ve kuruluşlarda ailelere sunulması yoluyla anne-baba ve çocuk etkileşiminin niteliği artırılarak özel gereksinimli bireylerin gelişimine destek olunabilir.

Kaynaklar

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Autism Speaks. (2014). Autism Prevalence. <https://www.autismspeaks.org/what-autism/prevalence> adresinden elde edilmiştir.
- Ceber-Bakkaloğlu, H., & Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi [Comparative analysis of mother-infant interaction in normal and mentally disabled infants]. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-58.
- Ceyhun, T., Özdemir, S., Töret, G., & Özkubat, U. (2015). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk ve ebeveynlerinin, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynleri ile karşılaştırılması [A comparasion of parents-childinteractions of children with autism spectrum disorders and with their parents and typically developing children and their parents]. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 7(2), 183-211.
- Charlop, M. H., Dennis, B., Carpenter, M. H., & Greenberg, A. L. (2010). Teaching socially expressive behaviors to children with autism through video modeling. *Education & Treatment of Children*, 33(3), 371-393.
- Chiarello, L. A., Huntington, A., & Bundy, A. (2006). A comparison of motor behaviors, interaction, and playfulness during mother-child and father-child play with children with motor delay. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 26(1/2), 129-151.
- Coltrane, S. (1995). The future of fatherhood: Social, demographic and economic influence on men's family involvement. In W. Marsiglio (Eds.), *Fatherhood contemporary theory, research and socialpolicy* (pp. 255-274). Thous and Oaks, California: Sage.
- Cooksey, E. C., & Fondell, M. M. (1996). Spending time with his kids: Effects of familys tructure on fathers' and children's lives. *Journal of Marriage and the Family*, 58(3), 693-707.
- Diken, Ö. (2009). *Ebeveyn davranışlarını değerlendirme ölçeği (EDDÖ) ile çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları [Validity and reliability of maternal behavior rating scale (mbrs) and child behavior rating scale (CBRS)]* (Yayımlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> 'nden elde edilmiştir. (Tez No. 236581)
- Diken, Ö., Topbaş, S., & Diken, İ. H. (2009). Ebeveyn davranışlarını değerlendirme ölçeği (EDDÖ) ile çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeği (ÇDDÖ)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları [Validity and reliability of turkish versions of maternal behavior rating scale and child behavior rating scale]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(2), 41-60.
- Diken, İ. H., Ardiç, A., & Diken, Ö. (2011). *Gilliam Otistik Bozukluk Derecelendirme Ölçeği-2 Türkçe Versiyonu* [Turkish version of Gilliam Autism Rating Scale-2]. Ankara: Maya Akademi.
- Diken, İ. H. (2012). Türk annelerinin ve özel gereksinimli çocuklarının etkileşimsel davranışlarının araştırılması: Erken müdahaleye yönelik öneriler [Exploring interactional behaviors of Turkish mothers and their children with special needs: Implications for early intervention]. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 283-296.
- Diken, O., & Mahoney, G. (2013). Interactions between Turkish mothers and preschool children with autism. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(3), 190-200.

- Doğan, Y., Özdemir, S., Gürel-Selimoğlu, Ö., Töret, G., Özkubat U., & Ceyhun-Duman, A. T. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin karşılaştırılması [A comparasion of mother-child interactions of children with autism spectrum disorders and typically developing children]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(1), 79-94.
- Dominick, K. C., Davis, N. O., Lainhart, J., Tager-Flusberg, H., & Folstein, S. (2007). A typical behaviors in children with autism and children with a history of language impairments. *Research in Developmental Disabilities*, 28(2), 145-162.
- El-Ghoroury, N. H., & Romanczyk, R. G. (1999). Play interactions of family members towards children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disabilities*, 29(3), 249-258.
- Fagan, J., & Iglesias, A. (1999). Father involvement program effects on fathers, fathers' figures, and their Head Start children: A quasi experimental study. *Early Childhood Research Quarterly*, 14(2), 243-269.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi [Child and adolescent development]* (4. baskı). (A. Dönmez, B. Onur, N. H. Çelen, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi. (Orijinal kitabın yayın tarihi, 1993).
- Gürel-Selimoğlu, Ö. (2015). *Etkileşim Temelli Erken Çocuklukta Müdahale Programı (ETEÇOM)'nın otizm spektrum bozukluğu sergileyen çocukların sosyal etkileşim becerileri ve anne-çocuk etkileşimi üzerindeki etkililiği [The efficacy of responsive teaching (RT) program on social interaction skills and mother-child interactions of children with autism spectrum disorder]* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Harris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53(3), 531-544.
- Karaaslan, Ö. (2010). *Etkileşime Dayalı Erken Eğitim Programı'nın (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneler üzerindeki etkililiği [The effectiveness of responsive teaching early intervention program on children with developmental disabilities and their mothers]* (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Karaaslan, Ö., Diken, İ. H., & Mahoney, G. (2011). The effectiveness of the responsive teaching parent mediated developmental intervention programme in Turkey A pilot study. *International Journal of Disability, Development and Education*, 58(4), 359-372.
- Karaaslan, Ö., & Mahoney, G. (2013). Effectiveness of responsive teaching with children with down syndrome. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 51(6), 458-469.
- Karaaslan, Ö., Diken, İ. H., & Mahoney, G. (2013). A randomized control study of responsive teaching with young Turkish children and their mothers. *Topics in Early Childhood Special Education*, 33(1), 18-27.
- Karaaslan, O. (2016a). Comparison of social engagement of children having disabilities with their mothers and fathers. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 16(5), 1649-1670.
- Karaaslan, O. (2016b). *A comparasion of social engagement of children with autism with their mothers and fathers*. Paper presented at the meeting of the International Conference on New Horizons in Education (INTE 2016), Vienna, Austria.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi [Scientific research method]*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kasari, C, Sigman, M., Mundy, P., & Yirmiya, N. (1988). Caregiver interactions with autistic children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16(1), 45-56.
- Kırcaali-İftar, G., & Tekin, E. (1997). *Tek denekli araştırma yöntemleri [Single subject designs]*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.

- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education, 24*(1), 31-38.
- Kim, J. M., & Mahoney, G. (2005). The effects of relationship focused intervention on Korean parents and their young children with disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 26*(2), 101-202.
- Kochanska, G., & Aksan, N. (2004). Development of mutual responsiveness between parents and their young children. *Child Development, 75*(6), 1657-1676.
- Küçükler, S., Bakkaloğlu, H., & Sucuoğlu, B. (2001). Erken eğitim programına katılan gelişimsel geriliği olan çocuklar ve anne-babalarının etkileşim davranışlarındaki değişimin incelenmesi [Investigation of the change in the interactional behaviors of young children with developmental delays and their parents participating in the early intervention program]. *Özel Eğitim Dergisi, 3*(1), 61-71.
- Lemanek, K. L., Stone, W. L., & Fishel, P. T. (1993). Parent-child interactions in handicapped preschoolers: The relation between parent behaviors and compliance. *Journal of Clinical Child Psychology, 22*(1), 68-77.
- Ludlow, A., Skelly, C., & Rohleder P. (2012). Challenges faced by parents of children diagnosed with autism spectrum disorder. *Journal of Health Psychology, 17*(5), 702-711.
- Mahoney, G., & MacDonald, J. D. (2007). *Autism and developmental delays in young children: the responsive teaching curriculum for parents and professional*. Texas: PRO-END, Inc.
- Mahoney, G. (2009). Relationship Focused Intervention (RFI): Enhancing the role of parents in children's developmental intervention. *International Journal of Early Childhood Special Education, 1*(1), 79-94.
- Maviş, İ. (2004, Nisan). *Türk anne-babaların çocuklarıyla etkileşim profili, özel eğitimden yansımalar* [Interaction profile of Turkish parents with their children, reflections from special education]. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri, Eskişehir.
- Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities within or children. *Journal of Marriage and the Family, 53*(4), 973-986.
- Meirsschaut, M., Roeyers, H., & Warreyn, P. (2011). The social interactive behaviour of young children with autism spectrum disorder and their mothers. *Autism, 15*(1), 43-64.
- Mendonça, J. S., Cossette, L., Strayer, F. F., & Gravel, F. (2011). Mother-child and father-child interactional synchrony in dyadic and triadic interactions. *Sex Roles, 64*(1-2), 132-142.
- Model, S. (1981). Housework by husbands: Determinants and implications. *Journal of Family Issues, 2*(2), 225-237.
- Nugent, J. K. (1991). Cultural and psychological influences on the father's role in infant development. *Journal of Marriage and the Family, 53*(2), 475-485.
- Osterling, J., & Dawson, G. (1994). Early recognition of children with autism: A study of first birthday home videotapes. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 24*(3), 247-257.
- Parke, R. D. (1981). *Fathers*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Parke, R. D., & O'levy, S. E. (1976). Father-mother-infant interaction in the newborn period: Some findings, some observations, and some unresolved issues. In K. F. Riegel and J. Meacham (Eds.), *The Developing individual in a changing World, Vol. 2 Social and environmental issues* (pp. 53-663). The Hague: Mouton.
- Russell, G., & Russell, A. (1987). Mother child and father-child relationships in middle childhood. *Child Development, 58*(6), 1573-1585.

- Siller, M., & Sigman, M. (2002). The behaviors of parents of children with autism predict the subsequent development of their children's communication. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(2), 77-89.
- Spiker D., Boyce G., & Boyce L. (2002). Parent-child interactions when young children have disabilities. *International Review of Research on Mental Retardation*, 25(2), 35-70.
- Taşkın, N., & Erkan, S. (2009). Babalara verilen eğitimin babaların çocuklarıyla ilgilenmelerine etkisi: Deneysel bir çalışma [The influence of father education programs on the levels of father involvement with children: An experimental study]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(37), 136-148.
- Topbaş, S., Maviş, İ., & Özdemir, S. (2003). Mothers' intentional communicative language to Turkish children with delayed and normal language development. In A. S. Özsoy, D. Akar, M. Nakipoğlu-Demiralp, E. Erguvanlı-Taylan & A. Aksu-Koç (Eds.), *Studies in Turkish linguistics* (469-479). İstanbul: Boğaziçi University.
- Töret, G., Özdemir, S., Gürel Selimoğlu, Ö., & Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşam özellikleri, günlük oyun etkileşimleri, problem davranışlar ve iletişim stillerine ilişkin görüşleri [Opinions of parents of children with autism about their daily life characteristics, play interactions and communication styles]. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 1-44.
- Töret, G., Özdemir, S., & Özkubat, U. (2015). Ciddi düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ile annelerinin ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ebeveyn ve çocuk davranışları açısından incelenmesi [An exploration of interactional behaviours of Turkish mothers and their children with severe autism spectrum disorders]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(1), 1-22.
- Wan, M., Green, J., Elsabbagh, M., Johson, M., Charman, T., & Plummer, F. (2012). Parent-infant interaction in infant siblings at risk of autism. *Research in Developmental Disabilities: A Multidisciplinary Journal*, 33(3), 924-932.
- Watson, R. L. (1998). Following the child's lead: Mothers' interactions with children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 28(1), 51-59.
- Wilke, A. E., Tarbox, J., Dixon, D. R., Kenzer, A. L., Bishop, M. R., & Kakavand, H. (2012). Indirect functional assessment of stereotypy in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(2), 824-828.
- Wilson, S., & Durbin, C. E. (2013). Mother-child and father-child dyadic interaction: Parental and child bids and responsiveness to each other during early childhood. *Merrill-Palmer Quarterly*, 59(3), 249-279.

Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education

Year: 2018, Volume: 19, No: 1, Page No: 55-77

DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.300013

RESEARCH

Received Date: 23.03.17

Accepted Date: 20.10.17

OnlineFirst: 29.11.17

The Examination of Mother with Child and Father with Child Interaction in Families of Children with Autism Spectrum Disorders*

Hazan Oğuz **

İlgi Special Education and Rehabilitation Center

Nesrin Sönmez ***

AkdenizUniversity

Abstract

The aim of this study is to examine the interactional behaviors of the parents who have a child with autism spectrum disorder (ASD) in terms of various variables. In this descriptive survey study, the participants were 24 parents who have a child with ASD within 36-72 months-old age range. The data were collected through video records of interactions of parents and their child, and were analyze dusing a statistical program. The results showed that the parents who have a child with ASD had low interaction scores in the subscales of emotional expressive and responsive-interactive behaviors. Their scores in the subscale of guiding and success-oriented interactive behaviors were high, meaning that they are extremely success-oriented. It was not found a noteworthy difference in terms of the variables that ASD probability of child, child's gender, and educationa lstatus of the parents', during the mother-child and the father-child interactions.

Keywords: Autism spectrum disorder, mother-child Interaction, father-child interaction.

Recommended Citation

Oğuz, H., & Sönmez, N. (2018). The examination of mother with child and father with child interaction in families of children with autism spectrum disorders. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, 19(1), 55-77. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.300013

*The research was made with in the scope of the master's thesis of Hazan Oğuz advised by Asist. Prof. Nesrin Sönmez at the Institute of Education Sciences at Akdeniz University and was presented as a poster paper on 5-8 October 2016 at the 26thSpecial Education Congress.

**Corresponding Author: Expert., E-mail: hazan_oguz2105@hotmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-5701-998X>

***Asist. Prof., E-mail: ndilsonmez@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0002-2497-2336>

Autism Spectrum Disorder (ASD), occurring in early period of life, is a developmental disorder characterized by lack of social contact and social interaction seen in different ways. It is also a deficiency seen with restricted repetitive behaviors, and interests or activities in social communication (American Psychiatric Association [APA], 2013). The prevalence rate of the ASD which is not fully known is reported differently in each country. Studies conducted in the United States in 2014 show that ASD is present in 1 of the 68 children and that ASD has a different prevalence (1 in 42 boys and 1 in 189 girls) in relation to gender (Autism Speaks, 2014).

According to The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-V) prepared by the APA (2013), there are two basic criteria used for the diagnosis of ASD. The first of these criteria is social interaction / communication problems and the second is limited and repetitive interest, behavior and activities. The limited level of verbal and non-verbal communication skills they use intentionally affect the parent and child communication in daily life (Meirsschaut, Roeyers and Warreyn, 2011). For these reasons, parents of children with ASD spare a lot of time to communicate with their children. Meanwhile they use more directives while trying to establish a physical closeness (Watson, 1988) and face difficulties due to their short and low-quality interactions during their plays (Töret, Özdemir, Gürel-Selimoğlu and Özkubat, 2014).

In repetitive behaviors, which are another criteria of the ASD, some behavioral patterns can be shown as examples of repeated repetitive behaviors such as continuous repetition, hand shaking, tapping, and dealing with parts of objects (APA, 2013). These behaviors can occur at a level that can prevent children with ASD from interacting with their parents, learning and performing, and developing social relationships (Wilke et al., 2012) and it is known that parents have had intense stress to cope with these problem behaviors (Ludlow, Skelly and Rohleder, 2012). There are also emotional and behavioral problems such as anger attacks and self-destructive behaviors in children with ASD (Dominick, Davis, Lainhart, Tager-Flusberg, and Folstein 2007). Parent-child interactions are significantly influenced by parents having the most communication with children with ASD, due to their children exhibiting limited social interaction behaviors, having repetitive behaviors, and emotional-behavioral problems (El-Ghoroury and Romanczyk, 1999).

In order to reduce the limitations caused by autism, it is crucial to raise awareness and support for all family members, especially parents. It has been observed that interaction behaviors of mothers and fathers were examined in parent-child interaction behaviors in abroad literature (Chiarello, Huntington and Bundy, 2006; Kochanska and Aksan, 2004; Mendonca, Cosette, Strayer and Gravel, 2011; Nugent, 1991; Rusell and Rusell, 1987; Wilson and Durbin, 2013). In the domestic literature, a limited number of research studies have been carried out which simultaneously examine the interaction behaviors of Turkish parents (Karaaslan, 2016a, 2016b; Küçükler, Bakkaloğlu and Sucuoğlu, 2001; Maviş, 2004; Taşkın and Erkan, 2009). Therefore in this study, the interaction of father-child couple as well as the interaction of the mother-child couple has been evaluated because of father-child interaction is at least as important as mother-child interaction in the development of the child (Cooksey and Fondell, 1996; Fagan and Iglesias, 1999) and because of the limited study of parent-child interaction in the domestic literature.

In summary, it was aimed to determine the level of interactional behaviors of the children with their mothers (n=12) and fathers (n=12) who had ASD children between 36-72 months and also to determine whether the level of parental interaction with their children on mother with child and father with child basis differ in terms of educational status, child's gender, and the ASD probability of the child.

Method

A group consisting of 12 parents with a child with ASD aged between 36-72 months participated in the descriptive survey model of the study. As a sample selection criterion, it is considered sufficient for the parents to have a child 36-72 months of age range with ASD diagnosis and without an additional clinical diagnosis other than ASD. Since the precise diagnosis of ASD is often not put in before the age of 3, 36-72 months of age children were selected for the study to reach the children with definite diagnosis. The institution in which the first author works was identified as having twenty-five parent pairs that met these criteria and parents were interviewed.

However, 13 parental pairs were not able to attend due to the fact that working conditions of the mothers of the three interviewed parents and of the fathers of the six interviewed parents; and that the fathers of four parents were not willing to participate in the study. As a result, the study was conducted with 12 parent pairs meeting the criteria for participation in the study and volunteering to participate in the study.

Research data were collected by the first researcher separately, using videos which contained interaction between the parents and the children. Parental interaction behaviors were rated by the researcher and by two observers using Parental Behavior Rating Scale-Turkish Version (PBRSTV; Diken, 2009). The obtained data were analyzed by means of a statistical program.

Results

According to the initial sub-purposive findings of the study, it was noted that mothers scored 12.16 while the fathers scored 9 as being sensitive-responsive at the subscale of the Turkish Version of Maternal Behavior Rating Scale (TV-MBRS). It was also noted that the mothers scored 14.41 while the fathers scored 12.16 at the subscale of being emotional expressive. And finally at the subscale of being success focused and router, the mothers' average score was 11.91 while the fathers' was 11.50.

According to the second and third sub-purposive findings of the study; in terms of the probability of ASD in children, we may say that there is no remarkable difference between the scores gained by mothers and fathers at the subscale of being sensitive-responsive, and the scores gained at the subscale of being emotional expressive and also the scores at the subscale of being success focused and router. We may also say that there is no remarkable difference between the scores gained by mothers and fathers at all of three subscales in terms of the gender of the children. And finally, there is no remarkable difference between the mothers' and father's scores at all of three subscales in accordance with the level of education of the mothers.

Discussion and Conclusion

In this study, it was aimed to find out the level of interaction behaviors of mothers and fathers who have children with ASD between 36-72 months and to determine whether the interaction behaviors of mothers and fathers in mother-child and father-child interactions differ according to gender of child, likelihood of ASD in child, and educational status of the parents. For this general aim of this study, the scores of PBRSTV subscales were first examined to determine the level of interaction behaviors of parent-child pairs. Firstly, when looking at the being sensitive-responsive subscale scores which is the first subscale of PBRSTV, it was seen that the mothers received average of 12.16 points and the fathers received an average of 9.00 points. The highest score is 20 that can be taken from this subscale (Diken, 2009). If the score taken from this subscale is how much higher, the parents are so sensitive to their children's play preferences and the activities they initiate or play, and are more motivating in responding to the child's behavior and at the same time more exhibiting a consistent responsiveness. On account of this it could be said that they obtained scores which can be categorized as "low" compared with the highest score. In other research studies on interaction of parents with children with ASD (Diken, 2012; Töret, Özdemir and Özkubat, 2015), the results indicate that parents can face difficulties in starting a conversation and sustaining it and exhibit a low level of responsiveness. In addition, it can be said that when mothers and fathers' average scores on the subscale of sensitivity-response were compared, mothers displayed more sensitive-responsive interaction behaviors than fathers. In other words, it can be said that in the context of sensitive-responsive interactive behaviors, mothers are more motivated by their children's play preferences, initiated or played activities, and their children respond more actively and consistently to their behaviors than their fathers. This is also stated in similar studies done with families with children with ASD that mothers are more responsive than fathers (Karaaslan, 2016a, 2016b).

The highest score that can be taken from the being emotional expressive subscale, the second subscale of the PBRSTV, is 25 (Diken, 2009). The higher the score on the being emotional expressive subscale of PBRSTV, the more likely it is that the parent demonstrates energetic and enthusiastic interaction during the events, showing

children their warmth and enjoyment of interaction (Mahoney and MacDonald 2007). In this study, it was seen that the mothers got 14.41 points from this subscale and the fathers got 12.16 points. In other words, they obtained low points when evaluated according to at the being emotional expressive subscale. In similar studies (Diken, 2012; Lemanek, Stone and Fishel, 1993), it was also concluded that parents with children who have ASD show low levels of acceptance, enjoyment, warmth and emotional expression during their interaction with their children. Therefore, that parents need support at being emotional expressive is avowable. In addition, it can be said that when the average scores of the emotional expressive subscale of the parents were compared with the scores of the mother, the emotional expressive interaction behaviors of the mothers were higher than fathers'. The higher the average of emotional expressive behavioral behaviors of the mothers than the fathers, does not mean that the mother-child interaction is qualified and adequate. However, interactions that fathers have with their children can result in less interaction with their children than with mothers, less expression and less enjoyment in terms of gestures and mimics.

The highest score expected from the subscale of being success focused and router, is 9, which is the last subscale. If the points of parents exceed 9, it means that the parents are highly success oriented. The items of the subscale of being success focused and router are actually negative items when compared to the items of other subscales, i.e., they are inversely proportional to the interactive behaviors of qualified parents (Diken, Topbaş and Diken, 2009). Parents who score high on these items are interpreted as non-qualified interacting parents. In this study, it was found that the average score of the mothers from the subscale was 11.91, which exceeded the upper limit of this scale, and that of the fathers was 11.50 points. Success-focused parents are parents who are trying to teach the child every minute of the moment, going forward in their own desires, ignoring the child's wishes, and thus being extremely high in their interaction rates (passing quickly to another activity, etc.). In this study, it can be considered that both mother and father's high level of being success-focused is due to our cultural characteristics, that is, parents are trying to protect and direct their children as a common feature of Turkish parents. This is also indicated by Maviş's (2004) study of Turkish parents aiming to determine the way they interact with their children during early language development. As a result of the research, Maviş described mothers and fathers as behavioral regulators, over-controlling, and directing. Topbaş, Maviş and Özdemir (2003) also examined the interactional behaviors of the parents of six children who showed normal development and of eight children who had delayed speech and language skills. The children were between the age of 1.5 and 3. Similar to the previous work, as a result of the research, they found that the interaction behaviors of the parents in both groups were more directive and more demanding. Hence, parents need support for being less successful focused and less directive during interaction.

The relationship between parent-child interaction and the child's development have been examined by many research studies and it has been concluded that in the child's early life, the environment she/he lives, parental characteristics and the child's individual characteristics and temperament (Aslan, 1996; Gander and Gardiner, 1993) is highly related to the development and hence the future characteristics of the child. Depending on these, it is also considered that these characteristics affect parent-child interaction. For this reason, in the second and third sub-problem of the study, it was examined whether there is a meaningful difference between parents' interactional behaviors and their educational situation, the sex of their children and the possibility of autism in their children. According to the findings obtained under the second sub-problem of the research, it was seen that there is no significant difference between the scores gained by mothers in all of the PBRS-TV subscales (being sensitive-responsive, being emotional expressive and being success focused and router) in terms of the mother's educational status, the probability of ASD in children, and gender of their children. In the literature, unlike these research findings, it was found that the findings that the high probability of autism seen in children is to be a factor that significantly influence the interaction behaviors of the parents. Töret et al. (2015) also found in their comparison study that mothers were more passive during the interaction with their children with severe ASD. In their study, the research sample consisted of thirty mothers and their children with ASD diagnoses. Therefore, it is thought that different results may have been obtained because the sample size is different.

According to the findings obtained under the third sub-problem of the research, it was seen that there is no significant difference between the scores gained by fathers in all of the PBRS-TV subscales (being sensitive-responsive, being emotional expressive and being success focused and router) in terms of the father's educational status, the probability of ASD in children, and gender of their children. The interaction of the father with the child has a very important place for the general development of the child and the family structure. However, a very limited number of studies also attended by fathers were found in the domestic literature (Karaaslan, 2016a, 2016b, Küçüker, Ceber-Bakkaloğlu and Sucuoğlu, 2001, Maviş, 2004, Taşkın and Erkan, 2009). In the literature, in the studies examining the participation of the father in the child's life, it has been indicated that the interaction of the father with his child is directly related to the child's cognitive and social development (Fagan, and Iglesias, 1999; Nugent, 1991; Rusell and Rusell, 1987; Taşkın and Erkan, 2009); that as father's level of education increases, he sees himself as sufficient about child development and communication with the child and takes more responsibility (Coltrane, 1995; Model, 1981). In addition, it has also been stated that the gender of the child affected father-child participation; the father was more involved in the life of his son and took more responsibility (Harris and Morgan, 1991); he touched to son more (Parke and O'levy, 1976); he offered more stimulus (Parke, 1981); he established more communication and played games more (Marsiglio, 1991). For these different results, it is considered that more work needs to be done on the factors affecting the father-child interaction.

Determination of the interaction behavior as a priority in order to give qualified support to the family and intervention programs must be implemented accordingly. There are a number of studies in the literature that indicate that the interventions made by determining the nature of the parent's interactive behaviors have a positive effect on the interactional behaviors of both the parents and the children (Gürel-Selimoğlu, 2015; Karaaslan, 2010; Karaaslan, Diken and Mahoney, 2011; Karaaslan, Diken and Mahoney; 2013; Kim and Mahoney 2004, 2005; Küçüker et al., 2001). When looking at these studies, it is seen that were studies with a range of working groups, ranging from mothers of children with normal development to children with mothers of different disabilities including Down syndrome (Karaaslan and Mahoney, 2013), intellectual disability (Ceber-Bakkaloğlu and Sucuoğlu, 2000), developmental disability (Karaaslan et al., 2011; Küçüker et al., 2001) and ASD (Ceyhun, Özdemir, Töret and Özkubat, 2015; Diken and Mahoney, 2013, Doğan et al. 2016, Gürel-Selimoğlu, 2015, Töret et al., 2014, 2015). However, it seems that these studies are usually conducted with mothers and that there are a very limited number of studies (Karaaslan, 2016a, 2016b; Küçüker et al., 2001; Maviş, 2004; Taşkın and Erkan, 2009) which simultaneously examine the interaction behaviors of parent diads. Therefore, it can be said that there is a need to examine the interactions of both mothers and fathers with their children with ASD and to develop intervention programs for the interaction.

The limitations of the research should be taken into account when examining the research results. The greatest limitation of the study is the size of the sample. Since the number of volunteer parents participating in this study reached only twelve mothers and twelve fathers, non-parametric tests were conducted in the study. Therefore, in a study with a larger sample group, it is thought that in the interaction between mother-child and father-child, there may be different results in the research in terms of educational status of parents, sex of children and likelihood of autism in children. According to the results of the research, the following suggestions can be made for further research studies and applications:

- a. It may be suggested to examine the parent-child interaction levels in a larger sample group so that the results of the research can be generalized and the variables affecting the parent-child interaction can be determined.
- b. It may be suggested to examine parent-child interactions with children and parents in different diagnostic groups at different age levels than in this study.
- c. Except for mothers and fathers, interactions between people such as siblings, caregivers, grandparents, and so forth who are in close relationship with the child with special needs may be examined.
- d. Training/early intervention programs can be prepared and implemented according to the needs of the parents and children.

- e. By providing such intervention programs to families, especially early education providers, the quality of parent-child interaction can be increased and the development of individuals with special needs can be supported.